

PRESENTIE LEREN IS ONDERZOEKEN (*INQUIRY*)

Verslag studiebijeenkomst 7 april 2017

We zijn al jaren met thema's bezig die moeten bijdragen aan goede, menslievende presentiebeoefening. Zo mikken we op reflectieve, praktisch wijze professionals, we zoeken ruimte voor de menselijke maat in kwaliteitsbewaking, we streven naar present leiding geven, we ontwikkelen leermodules ter bevordering van relationele zorg, we denken mee met de grote transities in zorg en welzijn (leefwereldgerichte wijkteams), etc. Daarbij leggen we consequent het accent op een diepe en brede manier van leren en reflecteren, ver voorbij de inprenting van instrumentele competenties.

Maar eigenlijk beperken we onszelf door te zeggen dat het allemaal om leren draait. In feite is onderzoeken het belangrijkste ingrediënt van dat leren: het onderzoeken van alternatieven, van je ervaringen, het onderzoeken hoe de wereld eruit ziet vanuit de positie van de zorgontvanger (exposure), onderzoeken wat je emoties zeggen over misstanden en wat dat moreel betekent, onderzoeken welke begrippen in nieuw beleid gebruikt of juist gemeden worden (bijv. rond kwetsbaarheid), etc. Presentie wordt bevorderd door allerlei leren maar ook door allerlei *inquiry*: de wil het bekende anders te zien, anders te beleven, anders te snappen, de wil kortom, om onderzoekend, nieuwsgierig, verkennend met de werkelijkheid om te gaan en zo tot een nieuw en beter begrip te komen, een ander motief of een andere waardering. *Inquiry* is die onderzoekende houding zonder dat je per se een onderzoeker bent en al de bekende onderzoeksdingen gaat doen. *Inquiry* is de innerlijke aandrang van het willen uitpluizen en begrijpen, niet omdat er een onderzoeksrapport moet komen maar omdat professioneel leren eerder bestaat uit open belangstelling dan uit het gaan volgen van nieuwe regels.

Daarover gaan we het hebben tijdens onze studieochtend: niet over het onderzoek dat (professionele) onderzoekers doen maar over de onderzoekende, belangstellende houding die de basis vormt van de presente professionaliteit. Hoe verbinden we *inquiry* met leren, welke vormen van *inquiry* gebruiken we graag en wat word je daar wijzer van? Wat is het verschil tussen gewoon luisteren en onderzoekend luisteren, tussen pogen te begrijpen en belangstellend zijn? Hoe kunnen we die onderzoekende houding bevorderen en tot hoeksteen maken van de presente professional van morgen?

A. Inleiding door Andries Baart over vijf vormen van *inquiry*

Presentie wordt bij voorkeur bevorderd in leerprocessen. Het gaat daarbij om een bijzonder soort leren: *diep-leren*, dat steunt op veel, nogal bijzondere leermiddelen, liefst in lerende gemeenschappen. Verder

valt op dat in het leren het waarnemen een centrale rol vervult: kunnen waarnemen, interpreteren, beoordelen en besluiten (over hoe voort te gaan). Eigenlijk is het leren dat we voorstaan een vorm van voortdurend verkennend onderzoeken. Dat verkennend onderzoeken noemt Andries Baart met een Engels woord *inquiry* (of: *enquiry*).

Het woordenboek definieert *inquiry* als:

1. A search for knowledge / seeking or request for truth, information, or knowledge
2. An instance of questioning / an investigation, as into an incident
3. A systematic investigation of a matter of public interest / the act of inquiring or of seeking information by questioning; interrogation; as investigation: the work of inquiring into something thoroughly and systematically
4. A question; query.

Inquiry draait dus om:

- Een onderzoekende houding
- Een vragende en vaak (na)speurende benadering
- Gerichtheid (een thematische spits)
- Grondigheid (systematisch; let op het Engelse *into*)
- Belangwekkendheid (er staat wat op het spel)
- Uit zijn op inzicht en kennis die 'waar' zijn

Het betreft niet per se 'publiek onderzoek'; het kan ook gaan om persoonlijk onderzoek. Het gaat om een (diepgaande en open) vorm van onderzoek doen die (voor ons) tevens een vorm van leren is.

Wat is zoeken?

Baart maakt onderscheid tussen verschillende soorten zoeken: opzoeken, uitzoeken en onderzoeken. Wat doen die voorzetsels? Het onderstaande overzicht maakt dat duidelijk.

Soorten zoeken	Wat je zoekt: het ontbrekende is...	Probleem benoemd als...	Activiteit is vooral...	Gevonden!
Opzoeken	<ul style="list-style-type: none"> • Iets met een bekende identiteit • Iets heel bepaalds (contouren bekend) <p><i>Je weet wat weg is</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Niet op zijn plek • Kwijt • Zoek 	<ul style="list-style-type: none"> • Herkennen • Passen / toepassen • Selecteren <p><i>(met de orde voor ogen)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • (Oude) orde hersteld
Uitzoeken	<ul style="list-style-type: none"> • Informatie • Overzicht <p><i>Je weet niet wat maar wel waar iets (belangrijks) ontbreekt</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ontbreekt • Onbekend • Verward 	<ul style="list-style-type: none"> • Sorteren / uitsorteren • Aanvullen • Inpassen / aanpassen <p><i>(met enige orde voor ogen)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Oude orde uitgebreid • Herordening / op orde gebracht
Onderzoeken	<ul style="list-style-type: none"> • Toegang • Inzicht • Kennis <p><i>Je vermoedt dat er iets belangrijks toegevoegd kan worden</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Onbekend of verborgen (onder het oppervlak) • Raadselachtig en intrigerend • Onbegrijpelijk 	<ul style="list-style-type: none"> • Zich verwonderen • Ophelderen en duiden • Verklaren en willen vatten <p><i>(met verrijking voor ogen; zich openen voor het onbekende)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Nieuwe orde • (Aanvaardbare) 'onorde'

Van boven naar beneden is er sprake van een versmalling en verdieping van het zoeken. In de onderste balk ('onderzoeken') gaat het over wat Baart bedoelt met *inquiry*.

Kernbegrippen van het zoeken

Baart onderscheidt 5 kernbegrippen van het zoeken:

- 1 Het moet aandachtig zijn, dat wil zeggen: belangstellend. Dat vraagt om persoonlijke kwaliteiten maar ook om de nodige institutionele voorwaarden. Vaak zijn er in de praktijk allerlei knellende scripts en protocollen die deze aandachtigheid en oprechte belangstelling inperken.
- 2 Je moet openheid kunnen opbrengen: zonder openheid vind je niets nieuws. Je moet je kunnen laten verrassen door het onverwachte (serendipiteit) en daar nut van hebben. Dat vraagt om de kunst van het leeg worden en ontvankelijk zijn (vgl. o.a. Theory U).
- 3 Het moet nieuwsgierig zijn: verder willen kijken dan je neus lang is. Bij veel onderzoeken is geen enkele nieuwsgierigheid betrokken. Maar als je nieuwsgierig bent dan leer je pas echt: het nieuwsgierige Aagje is de beste leerling van de klas. Daar is heel veel literatuur over, o.a. van Daniel E. Berlyne, *Conflict, arousal & curiosity*.
- 4 *Inquiry* is een verwonderde houding, waarbij je steeds vraagt: is dat zo? Heet dat echt zo? Bestaat dat? Is dat waar? Verwondering betekent dus een kritische activiteit die steeds vraagt: we noemen het wel zo, maar is het dat ook? Je bent voortdurend scherp op gebruikte begrippen, categorieën en benamingen (vgl. de filosoof Cornelis Verhoeven)
- 5 Zoeken gaat ook om het beoefenen van *mindfulness*: als ik nare dingen tegenkom, kan ik het dan horen, wil ik het weten, of gaat er een luikje bij me dicht? Kan ik verwelkomend en vredelievend zijn naar wat er op mij afkomt? (vgl. Titch Nhat Hanh) Het gaat dus om toelaten en onder ogen zien.

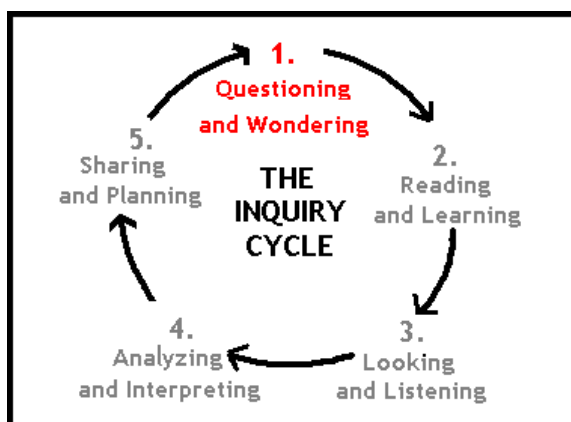
Vijf vormen of dimensies van *inquiry*

Na deze inleiding gaat Andries Baart over naar het uitwerken van zijn eigen *inquiry*-idee dat hij o.a. uit veel literatuur heeft gedistilleerd. Hij onderscheidt in dat idee 5 vormen of dimensies die hieronder schematisch bijeen staan en vervolgens uitgebreider worden beschreven.

Aspecten van (mijn) <i>inquiry</i> -idee	Waar veelal gebruikt	Onderzoek doen door	Doel
<ul style="list-style-type: none"> Inquiry-based learning <i>Lerend onderzoeken (vv)</i> 	Onderwijsvernieuwing: de leerling zelf laten ontdekken wat goede vragen en antwoorden zijn	Leercurriculum opgebouwd als open zoekproces	Gemotiveerd raken om iets te (willen) weten: innerlijk (leer)motief ontwikkelen
<ul style="list-style-type: none"> Heuristic Inquiry <i>Ontdekkend onderzoeken</i> 	Onderzoek in fenomenologische traditie: de geleefde ervaring	Door intuïtief begrip op te bouwen vanuit de onderdompeling	De betekenis der dingen tot je laten doordringen: persoonlijk
<ul style="list-style-type: none"> Appreciative Inquiry <i>Waarderend onderzoeken</i> 	Verander- en ontwikkelkracht opbouwen, in taal, gemeenschap, idealen en daden	Gericht te zoeken naar wat goed gaat: je optrekken aan i.p.v. afzetten tegen	Op zoek naar wat zich (ook) als goed toont en waarmee je verder kunt: toekomst gericht
<ul style="list-style-type: none"> Therapeutic Inquiry <i>Helend onderzoeken</i> 	Traumaverwerking, zelfontplooiing → vrij worden	Je eigen belemmeringen en beperkingen onder ogen te nemen	Je gevecht innerlijk vrij te kunnen zijn & toe te wijden aan de realiteit
<ul style="list-style-type: none"> Moral Inquiry <i>Moraalvormend onderzoeken</i> 	Als onderdeel van moreel beraad → de inleving als begrip en argument	Je in de ander / het andere kunnen en willen verplaatsen	Inzetten van de verbeelding voor een mededogende respons

1. *Inquiry based learning* – lerend onderzoeken

Dit betreft het ‘leren te leren’, dat wil zeggen: leren om zelf vragen te stellen en zelf bronnen en antwoorden te vinden. Ook houdt het in dat je allerlei soorten antwoorden leert analyseren en beoordelen, dat je de gevonden antwoorden probeert te begrijpen (wáárom is het een goed antwoord?) en dat je de antwoorden omkleedt met (inhoudelijke en formele) argumenten.

In de literatuur zijn er 4 varianten op deze vorm te vinden:

- Bevestigend zoeken: het reeds gegeven antwoord zelfstandig in een geordend zoekproces ‘navoltrekken’

- Gestructureerd zoeken: gegeven een vraag en een zoekprocedure, zelf antwoorden vinden, evalueren etc.
- Geleid zoeken: er is alleen een startvraag en je moet zelf de zoektocht inrichten
- Het open/ware zoeken: je moet zelf de vraag formuleren, de zoekweg ontwerpen en antwoorden vinden, wegen en presenteren

Dat is een hele andere benadering dan de professional die talloze competenties moet aanleren; hier leer je zelf te denken, zelf te zoeken, zelf te formuleren. Er is voldoende houvast voor de 'leerling / onderzoeker' en de docent in diverse modellen.

In Inquiry based learning speelt het samenwerken een belangrijke rol: overleggen, kennis en ervaringen uitwisselen, reflecteren door elkaar te bevragen, leren verwoorden, uitleggen en beargumenteren etc.

De vraag is: hoe lang moet je doorgaan met dat je het niet weet? Waar begint het weten dan?

Momenteel doet deze vorm vooral opgang in het onderwijs, waarbij de docent een soort coach wordt.

Het is open, actief, kritisch, motiverend en de leerling is zelf meest actief. Maar het is tegelijk ook heel schools en velen merken op dat het eigenlijk een wetenschappelijke manier is van onderzoek doen (= kennis verwerven). Er zitten flinke haken en ogen aan deze manier van zoekend leren/ lerend zoeken.

Maar tegelijk is het ook duidelijk dat we bepaalde zaken nalaten en andere juist bevorderen:

- We beginnen niet bij andermans vragen en leermotieven, maar bij onze eigen vragen als uitgangspunt
- Het gaat niet om aanleren, africhten en gehoorzaamheid (aan regels, *evidence*, 'waarheid') afdwingen, maar om kritisch, zelfsturend, zelf onderzoeken
- Leren is niet: individueel kennis verwerven, maar: het samen uitzoeken

2. *Heuristic inquiry* – ontdekkend onderzoeken

Hier wordt ook gefocust op het zoekend leren maar op een ander wijze. De centrale kwestie is: hoe voorkom je dat je al te veel de bekende weg afloopt (te vast en strak, 'gefixeerd')? Hoe kun je je laten leiden door (de werkelijkheid van) het probleem zelf en van daaruit gaan denken, en niet vanuit de procedures? Wie of wat toont de betekenis of de uitweg? Hoe maak je ruimte voor andere manieren van zoeken, van je oriënteren en van inzicht hebben (weten), dan alleen 'de wetenschappelijke'? Clark Moustakas heeft deze vorm van *inquiry* op de kaart gezet. Waar hij voor pleit is: loop nu eens een keer niet de gebaande paden, bewandel niet de bekende wegen, benader niet de bekende bronnen, maar duik erin, dompel je erin onder, volg de 'natuurlijke' manier van uitvinden. Probeer niets tevoorschijn te wringen; het is de kunst om het op je in te laten werken, het te laten ontstaan. Het komt erop aan niet zozeer een kant-en-klaar zoekmodel voor te schrijven als wel de 'natuurlijke' manier van uitvinden te volgen:

- In de ban raken van een vraagstuk, probleem, mogelijkheid.
- Wat daarmee gemoeid is diep op je laten inwerken.
- Heel open en zoekend ermee omgaan.
- Ruimte maken voor intuïties: die kant op! Daar zit misschien wat in, dat lijkt me wat.
- Tijd nemen om je inzichten, vermoedens te laten bezinken: niet tevoorschijn 'dwingen'
- etc.

Daarmee doorloop je de volgende fasen:

1. *Aanvankelijk engagement*: je persoonlijk betrekken op de vraag of kwestie: een eigen belang of betekenis hechten aan wat onderzocht wordt.
2. *Onderdompeling*: zich diep onderdompelen in en zich dus blootstellen aan (de ervaring van) de onderzochte werkelijkheid.

3. *Incubatie*: enige afstand nemen en in zichzelf (het 'onbewuste') speuren naar een mogelijke betekenis van het fenomeen.
4. *Illuminatie*: een nieuw inzicht of een nieuwe betekenis 'breekt door' en wijzigt of verbreedt de oude. Het oude referentiekader raakt op de achtergrond.
5. *Explicatie*: door secuur aandacht te geven aan de ervaring wordt het begrip van de onderzoeker aangescherpt.
6. *Synthese*: hier komt alles bij elkaar: thema's, verbindingen, intuïtief en taciet begrip.

Het is een heel fenomenologische manier van diep geëngageerd, ontdekkend leren. Maar het is ook heel persoonlijk (psychologisch) en kwetsbaar, omdat het ook 'soft' is en de uitkomsten gemakkelijk willekeurig lijken. Deze methode gaat de diepte in en niet zozeer de breedte, en heeft dus een kleine reikwijdte. Het is daarmee niet gemakkelijk te verantwoorden.

3. *Appreciative inquiry (AI) – waarderend onderzoeken*

Deze vorm van onderzoek is vooral veranderingsgericht (wat niet geldt voor *Inquiry-based Learning* en *Heuristic Inquiry*). Hier is de vraag of het uitgangspunt van het leren eigenlijk altijd een probleem moet zijn: vertrek je vanuit het half volle of het half lege glas? Waarderend onderzoeken zegt: als je fenomenen wilt leren kennen, kijk dan niet alleen naar tekorten. Wie naar tekorten kijkt gaat tekorten oogsten, wie naar mogelijkheden kijkt, gaat mogelijkheden oogsten. Wat *Appreciative Inquiry* wil is: een gezamenlijke en gerichte zoektocht om kracht en sterktes van een individu, groep of organisatie te identificeren en te begrijpen. Van daaruit wil het de grootste wensen en mogelijkheden voor ogen halen en benoemen, om samen de ideale toekomst te bouwen en zelfgestuurde verandering en vernieuwing te lanceren.

Het onderstaande schema geeft weer welke principes er ten grondslag liggen aan *Appreciative Inquiry*

Principes aan de grondslag van AI

Principes	Omschrijving
Sociaal constructionistisch principe	Onze toekomstbeelden zijn sociaal gecreëerd. Wat wij zeggen en hoe wij spreken, vormt ons beeld van de wereld en onze toekomst.
Simultaniteitsprincipe	Verandering begint op het moment dat je een vraag stelt. Een goed gesprek opent mogelijkheden en laat nieuwe kansen zien.
Poëtische principe	Organisaties zijn menselijke sociale systemen, die zich organiseren via dialoog en conversaties. De toekomst is een continu (her)schrijven van het (gemeenschappelijke) verhaal.
Anticipatie principe	De toekomstvisie verandert reeds bestaand gedrag
Positieve principe	Hoe positiever de vraag, hoe groter en blijvender de verandering. Focus niet op het probleem, maar op oplossingen die al eens plaatsgevonden hebben

Het model van *Appreciative Inquiry* doorloopt de volgende fasen (de 4D-cyclus):

1. *Discovery*: inventarisatie van succeselementen ('Wanneer waren we op ons best?'). Dat gebeurt door interviews naar succesverhalen, inventarisatie op succesmuur.
2. *Dream*: een schets van het ideaalplaatje ('Hoe kan onze toekomst eruitzien?'). Dat krijgt gestalte door het maken van een voorpagina van een krant in de toekomst.
3. *Design*: hoe ziet dat ideaal eruit, welke interventies zijn nodig ('Hoe gaan we hiermee starten?')? In het gesprek gaat het van provocatieve stellingen naar interventies.
4. *Destiny/delivery*: welke interventies gaan we toepassen (actieplan)? Hier worden afspraken gemaakt en uitgevoerd, en wordt het commitment gerealiseerd.

De sterke kanten zijn duidelijk: deze vorm van *inquiry* zit bomvol positieve energie. Tegelijk gaat er ook een (Amerikaans) optimisme mee gepaard dat niet alleen enthousiasmeert maar ook gemakkelijk verblindt, te gemakkelijk oppervlakkig en naïef uitpakt en dat vaak non-moreel is, aldus Andries. Kritische vragen die hij stelt zijn: wat telt als 'goed' en volgens welke zienswijze? En is 'goed' wat 'werkt'?

4. *Therapeutic Inquiry* – helend onderzoeken

Bij het zelfzoekend leren, het geëngageerd ontdekken en waarderend onderzoeken speelt nog een factor die tot nog toe weinig aandacht kreeg: de gezochte openheid bij de 'onderzoeker' zelf is allerm minst vanzelfsprekend en zeker niet zomaar met mooie curricula, goede procedures en trainingen op te roepen. Openheid is, behalve afhankelijk van externe omstandigheden, diep verankerd in onze levensgeschiedenis, onze angsten en stabiliteit, onze goede en slechte ervaringen. Die innerlijke ruimte was al eerder aan de orde (aandacht, belangstelling, *mindfulness*, verwondering etc.) en staat nu centraal onder het gezichtspunt van de (therapeutische) (zelf)bevrijding *als een zoekproces*. Bij dit helend onderzoeken is de vraag steeds: moet ik niet mezelf onderzoeken? Ben ik wel open, wil ik er wel aan, heb ik weerstanden etc.? Een van de aspecten van leren is ook: goed naar jezelf kijken. Wat is het in mij dat ik er niet aan wil, ergens niet naar wil kijken? Zeker binnen presentie werk je ook aan jezelf, inclusief je deuken en butsen. Het gaat daarbij niet alleen om leerprocessen maar in bepaald opzicht ook om helingsprocessen. De openheid van je onderzoeken is niet vanzelfsprekend; het is ook afhankelijk van interne factoren die jouw innerlijke ruimte bepalen. Het gaat om het zoekproces naar je eigen openheid.

Baart werkt deze dimensie van *inquiry* niet theoretisch uit, maar gebruikt een filmfragment dat op indrukwekkende wijze toont wat hij wil uitleggen. Het gaat om een deel uit de serie De Reünie, uitgezonden op 19 april 2015 (zie https://www.npo.nl/kro-de-reunie/19-04-2015/KN_1668858 of <https://tvblik.nl/de-reunie/van-lodenstein-college-amersfoort>).

Therese is in haar jeugd jarenlang seksueel misbruikt door haar opa. Als gevolg daarvan ontwikkelt ze meerdere persoonlijkheden. Tot ze sterk genoeg is om nu andere mensen te helpen die ook misbruikt zijn. Therese zat in 1976 in de brugklas van het Lodenstein College in Amersfoort. Een sterk reformatorische school waar seksualiteit onbespreekbaar is. De hoofdpersoon is er al zoekend en onderzoekend achter gekomen hoe het zit en wat dat voor haar betekent, wat het met haar deed en doet. Baarts stelling is dat deze vrouwen aan het leren zijn. Ze zoeken naar: hoe zit het, hoe moet het? in de film gaat de groep ook echt een leerproces aan.

Na het zien van het fragment krijgen de aanwezigen de gelegenheid om te reageren. Baart raadt de aanwezigen aan om ook eens na te gaan wat er bij jezelf gebeurt als je ernaar kijkt. Dan haal je de focus weg bij wat je gezien hebt en je legt hem bij je zelf.

5. Moral Inquiry – moraalvormend onderzoeken

Bij deze dimensie van *inquiry* concentreert Andries zich op de morele verbeelding, waarbij hij vooral op Franse literatuur¹ steunt, maar ook op de Engelse². Centraal in de morele verbeelding staat het hebben of krijgen van een *beeld*: de inbeelding, de verbeelding, de fantasie (imaginatie). Hoewel het steeds over de moraal gaat, zie je in feite veel aandacht voor kunst en literatuur in deze vorm van onderzoek. Ted van Lieshouts boek 'Mijn meneer' over het eigen pedoseksuele misbruik van de auteur is daar een voorbeeld van. Het veroorzaakte een lawine van kritiek., in reactie waarop Van Lieshout onlangs een tweede boek heeft geschreven. Hij doet dat door zichzelf te interviewen, zichzelf te onderzoeken, ten dele ook met behulp van de kracht van de verbeelding. Door dit boek heeft hij volgens de recensies ook zijn eerste boek naar een hoger plan getrokken.

Moral Inquiry gaat vaak over tekortkomingen van het gebruikelijke verstandelijke redeneren ('*reason*') en het doorbreken van het al te bekende. De nadruk ligt op brandende issues in de samenleving (armoede, onrecht, vreemdelingen, milieu etc.) die op allerlei niveaus een omkeer in gezindheid vragen (het gaat dus niet om gewone, kleine, ethische kwesties). Als boegbeeld van de 'morele verbeelding' schoof Obama tijdens een toespraak Martin Luther King naar voren ('*I have a dream*').

Kenmerken van *moral inquiry* zijn: de bereidheid om ethisch na te denken en verder te denken dan de status quo, het vermogen om de morele orde om te denken. Andries refereert hier aan het onderzoek³ onder huisartsen aan het sterfbed van hun patiënten. Hoewel het woord niet genoemd wordt, is er bij de huisartsen bij voortduring sprake van morele verbeelding.

Morele verbeelding vraagt om de volgende vermogens:

- Kun je beseffen dat de anderen net als jijzelf zijn: kwetsbaar, af en toe dom, vader, moe, bang en bijv. gesteld op hun eer?
- Kun je de ander in diens situatie überhaupt voorstellen: kun je een (appellerend) beeld van de ander (drenkeling) toelaten?
- Ben je in staat empathie / sympathie op te brengen? (Chavel p. 98)
- Ben je gevoelig voor, aanspreekbaar op de uitwerking van je beslissingen?
- Ben je bereid ethisch te denken over (de effecten van) je handelen?
- Kun je wat anders bedenken dan de status quo? Kun je de morele orde anders denken, omdenken?
- Beschik je over moreel kapitaal om creatief, gevoelig, moedig te zijn? Voed en onderhoud je dat kapitaal?
- Gebruik je bronnen (kunst bijv.) om je morele fantasie te vormen?

De morele verbeelding is sterk onderzoekend, probeert een innerlijke betrekking aan te gaan (inlevend) om tot begrip én tot een juist handelingsmotief te komen. Ze staat zelden op zichzelf en is meestal een onderdeel van moreel beraad en '*moral reasoning*'. Ze is breder en creatiever dan het doorsnee rationele argumenteren. Ze probeert voorbij het hier en nu te kijken, gericht op (de verbetering van het lot van) de ander en de toekomstige wereld. En ze is te ontwikkelen en te cultiveren: daarvoor zijn vooral andere dan schoolse middelen nodig.

---

¹ Solange Chavel, *Se mettre á la place d'autrui (l'imagination morale)*

² John Dewey, *moral imagination* / Toni Morisson

³³ Ongeregeld goed, de huisarts aan het sterfbed van de eigen patient, 2016, A. Baart en G. Timmerman

Baart vat de vijf behandelde dimensies van *inquiry* nog een keer samen in het volgende schema:

Aspecten van (mijn) <i>inquiry</i> -idee	Kern van het onderzoekende leren	Afzetpunt
Inquiry-based learning <i>Lerend onderzoeken (vv)</i>	Zelf goede vragen en verdedigbare antwoorden willen ontdekken én kunnen toetsen	Tegen van buiten leren, napraten, domweg gehoorzamen
Heuristic Inquiry <i>Ontdekkend onderzoeken</i>	Vanuit belangstellende onderdompeling en vanuit het zelfonderzoek daarbij komen tot / toelaten van diepe en beleefde betekenis	Tegen kennis van buitenaf, het afstandelijke weten
Appreciative Inquiry <i>Waarderend onderzoeken</i>	Vanuit oriëntatie op het positieve zoeken naar je dromen en deze meteen al gaan nastreven – veranderen begint meteen	Tegen probleemoriëntatie, tegen machteloosheid van niet kunnen
Therapeutic Inquiry <i>Helend onderzoeken</i>	Onderzoeken hoe je je vrij kunt maken voor het andere, het leven, de realiteit; onderzoeken wat je weerhoudt	Tegen 'blijven steken' in je trauma's
Moral Inquiry <i>Moraalvormend onderzoeken</i>	Actief onderzoeken wat moreel goed, juist, rechtvaardig etc. is om te doen en te laten, nu en straks, voor jezelf en voor anderen	Tegen te platte afwegingen (doen wat werkt)

Ook zet hij nog enkele bezwaren en mogelijke risico's bij elkaar:

Bezwaren en <i>mogelijke risico's</i> .
1 Zelf onderzoekend leren
<ul style="list-style-type: none"> • Te rationeel en rechtlijnig; te veel op onderwijsinstellingen gericht • Andere voorafgaande vormen van leren (m.n. kritiseren van bronnen) nodig • Geen leerstijl voor allen / niet voor heel praktische of zwakke 'leerlingen'
2 Geëngageerd ontdekkend leren
<ul style="list-style-type: none"> • Kan te persoonlijk zijn en te soft • Kleine reikwijdte (gaat diep, dus je kunt niet véél onderzoeken) • Behoeft aan kritiek op ondeugdelijk taciet en intuïtief weten
3 Waarderend onderzoeken
<ul style="list-style-type: none"> • Geforceerd positief, onrealistisch en al te zeer <i>feel good</i> filosofie • Geen aandacht voor emergente, morele goederen • Goed is wat de betrokkenen goed vinden; incrowd
4 Helend bevrijdend onderzoeken
<ul style="list-style-type: none"> • Kan heel introvert worden en gericht op zelfontplooiing • Het leren kan de vorm aannemen van therapie, met de logica die dáár bij hoort • Kwetsbaarheid betrokkenen als dit leren in groepen plaatsvindt
5 Verbeeldend onderzoeken
<ul style="list-style-type: none"> • Bronnen / moreel kapitaal moeten er wel zijn → moraal is voorondersteld • Verhouding 'imaginatie' en deliberatie: verdedigbaarheid van de verbeelding? • Weinig regels of houvast om een <i>goede</i> 'moral imagination' op te wekken.

Enkele conclusies die Andries Baart ten slotte trekt:

Presentie kun je leren en van die leerprocessen weten we wat goed werkt. Gewoonlijk denken we over dat 'leren' in termen van leren, vormen, trainen, nadenken (reflecteren) etc. Dat is prima maar het is vruchtbaar over dat 'leren' ook na te denken in termen van 'onderzoeken'. Daarmee komen de accenten anders te liggen:

- Niet zozeer geïnstrueerd worden als wel zelf kritisch uitzoeken, leren afwegen en beargumenteren;
- Nadruk op openheid, ontvankelijkheid in de situatie zelf;
- Jezelf goed in het geding brengen: je bent je eigen instrument in het nemen van goede besluiten.

Deze benadering is behulpzaam bij het verder ontwikkelen van ons idee van de *verstandige professional*. Die staat niet alleen nadenkend maar vooral ook onderzoekend in het werk.

B. Gesprek met Niels Schuddeboom

Niels Schuddeboom is gevraagd zijn ervaringen op het gebied van *Appreciative Inquiry* (hierna aangeduid als AI) met ons te delen. Niels houdt zich beroepsmatig bezig met het begeleiden van teams en organisaties met behulp van AI. Daarnaast heeft hij, vanwege zijn lichamelijke beperking, veel ervaring met de zorg en kan vanuit dat perspectief scherp na- en meedenken over leerprocessen die meer of minder behulpzaam en succesvol zijn.

Hij vertelt iets over zijn eigen achtergrond en ervaringen gedurende de 15 jaar dat hij in een zorginstelling woonde. Zo hoorde elke bewoner standaard psychosociale zorg te krijgen en werd hem te verstaan gegeven dat hij kansloos geacht werd om ooit een baan te vinden. Zo'n constante negatieve, boodschap, geheel uitgaande van problemen en beperkingen, doet veel met een mens. Hij heeft veel tijd nodig gehad om daar van los te komen. Dergelijke ervaringen motiveren hem om hulpverleners te helpen steeds kritisch te blijven nadenken over het eigen handelen en mensen op het spoor te zetten van het verkennen van mogelijkheden in plaats van te denken in problemen.

Het gesprek met Niels Schuddeboom wordt gevoerd door Elly Beurskens van Stichting Presentie. Niels geeft aan dat AI hem erg aanspreekt omdat het een cyclisch proces is, relationeel gericht is en taal heeft en geeft om ingewikkelde vragen met elkaar te bespreken. Het gaat uit van de werkelijkheid zoals die zich aandient, en niet vanuit vaste, vooringenomen vertrekpunten. Zo maakte hij tijdens een bijeenkomst in een zorginstelling mee dat het twee uur duurde voordat er een gedeelde gespreksagenda was. Dat was geen verloren tijd, maar een noodzakelijke stap waarin de aanwezigen eerst met elkaar nadachten over de vraag: wat willen we nu precies onderzoeken? Dat betaalde zich in het vervolg van de bijeenkomst uit: het gesprek bleek zeer productief te zijn. Door eerst gezamenlijk aan de agenda te werken in plaats van deze tevoren al op te stellen, maak je ruimte voor het creëren van een nieuwe, gedeelde ervaring. Natuurlijk is het gemakkelijk om vooraf een plannetje te maken, maar door met iedereen samen de agenda te maken kom je beter en sneller tot de kernvragen.

Wat hij interessant en inspirerend aan AI vindt is dat de mogelijkheden achter het probleem weer zichtbaar worden. Neem het voorbeeld van de honger in de wereld: dat kun je definiëren als een probleem en dat is het ook. Maar je kunt ook andersom kijken naar wat er is nodig om de honger in de wereld aan te pakken. De herformulering zou dan kunnen zijn: hoe komen we tot een betere herverdeling van het voedsel op aarde? Om die vraag te beantwoorden grijpt AI terug op wat er goed heeft gewerkt: wat is het laatste moment dat we iets hebben bijgedragen aan het herverdelen van het voedsel? Wat waren de momenten dat het beter ging, en hoe versterk je wat goed gaat? Dit soort vragen vormen de basis van AI. Zelfs in de meest problematische teams, zo heeft Niels ervaren, kunnen de deelnemers nog terughalen waar en wanneer er beter werd samengewerkt, en dat vormt een

constructieve ingang voor onderzoek. Daarmee wil AI niet het probleem ontkennen, maar een andere, positievere insteek kiezen.

Het risico zou kunnen zijn, aldus Elly, dat je daarmee bepaalde kwesties over het hoofd ziet of dat wat er niet goed gaat, niet aan de orde kunt stellen. Niels herkent dat risico maar denkt dat de AI-methodiek (*de cyclus met de 4D's, zie hierboven op pag. 6*) sommige risico's ook nadrukkelijk beperkt. Ook het risico van een te individualistische insteek acht hij klein. In zijn opdrachten wil ook van iedereen weten welke invloed hij of zij heeft. Iedereen moet geïnccludeerd zijn in het proces, iedereen moet zich gehoord en gezien voelen. In zo'n bijeenkomst, een 'scène' genaamd, creëer je daarvoor de voorwaarden.

Elly vraagt hoe Niels te werk gaat bij AI met een groep. Het meest krachtige is, aldus Niels, het vinden van het goede 'omgekeerde' probleem: dat kan wel een halve dag duren. Sommigen noemen dat de droom, anderen noemen dat *desire* (verlangen). Dat is er altijd, alleen is het soms verborgen of kunnen mensen het niet goed onder woorden brengen. Het graven naar de vragen, de antwoorden, de lichtpuntjes is erg belangrijk. Soms gaat dat heel moeizaam. Soms is het ook belangrijk om gewoon stil te zijn of zelfs de kamer even te verlaten.

AI is een zoekproces, een cyclus, en de *grondhouding* weegt heel zwaar. De AI-beoefenaar wordt geacht 'het niet te weten'. Als je het weet ben je een expert, als je het niet weet ben je een begeleider. Dan kun je de goede vragen stellen bij de zaken die zich aandienen. De AI-beoefenaar zegt niet: zo moet het, maar creëert het klimaat om met elkaar te zoeken en ten slotte aan het einde van het proces de juiste aanpak te kunnen vaststellen. Je moet als begeleider ook niet bang zijn om 'de olifant in de kamer' te benoemen en spanningen die zich tijdens een bijeenkomst aandienen, te onderzoeken. Ook dan hou je de grondhouding voor ogen: je moet de dingen waarderen die er zijn, ook als dat minder makkelijk lijkt of lastig is. Het gaat erom steeds maar vragen te blijven stellen: is dat echt wat er gebeurt? Is dat inderdaad zo logisch? Is het wat je denkt dat het is? En op tijd stil kunnen zijn.

C. Gesprekken in kleine groepjes

De deelnemers gaan uiteen in kleine groepjes om met elkaar van gedachten te wisselen over de volgende vragen:

1. Denk eens terug aan voor jou belangrijke leerervaringen:
  - Hoe ging dat leren? Wat maakte dat het voor jou leren werd?
  - Zijn daarin vormen van *inquiry* te herkennen en, zo ja, welke dan?
2. Welke vormen van *inquiry* gebruik je in de eigen praktijk, hoe zien die eruit? Hoe waardeer je de diverse vormen? Wat brengt het jou of je gesprekspartners?

De gesprekken in de kleine groepjes worden plenair nabesproken onder leiding van Marije van der Linde. De centrale stelling waarover wordt nagedacht is: leren = onderzoeken.

Reacties uit de zaal n.a.v. de bevindingen uit de gesprekken in kleine groepjes

1. Iemand brengt de eigen ervaring in dat als je echt onderzoekt, het verwonderde innerlijke kind tevoorschijn komt. Als docent moet je in staat zijn om de leerling groter te laten zijn dan jezelf. Door (ogenschijnlijk) niets te doen komt er zoveel schoonheid uit de mensen, dat moet je de ruimte geven. De vraag is: deed de spreker werkelijk niets? Hij was aanwezig en luisterde. Dat

‘niets doen’ was dus wel degelijk gevuld. We constateren dat ‘niets doen’ tot van alles kan leiden en wel degelijk de nodige inspanning vergt.

2. Als onderzoekend zorgverlener wordt je vaak gevraagd: en wat ga je nu doen? Ons antwoord dat we het niet weten, wordt vaak niet begrepen of gezien als onprofessioneel. Deze input over *inquiry* geeft ons nu argumenten om uit te leggen waarom je niet altijd vooraf hoeft te weten wat je gaat doen om toch professioneel bezig te kunnen zijn. Aan *inquiry* doen rechtvaardigt de noodzakelijke open en afwachtende houding naar anderen toe, maar ook naar jezelf. Andries beaamt dat het onderzoekend lerend nogal afwijkt van de huidige manieren van leren die vaak sterk competentiegericht en toepassingsgericht zijn. *Inquiry* zet een ernstige kanttekening bij de huidige mainstream. Je houdt afstand tot de wetende houding, en je neemt een vragende positie in.
3. Niels concludeerde in zijn groepje dat er een vorm van *inquiry* in het rijtje ontbreekt, namelijk het onderzoeken in/door het handelen. Hij refereert aan zijn zoontje van 1,5 die rondloopt en onderzoekt hoe zijn omgeving in elkaar zit. Juist in de zorg is ook het fysieke contact, de aanraking, de fysieke activiteit versus het denken van groot belang. In het doen leer je soms al ontdekkend. Het kan een trigger zijn om het denken op gang te brengen, het is anders dan van achter je bureau iets beredeneren. Het is niet eenvoudig ter plekke de portee van deze manier van onderzoekend leren te doordenken. We nemen het mee als puzzel.
4. Een associatie hiermee vanuit de zaal: ‘Eind vorig jaar hebben we met medewerkers een pelgrimstocht naar Santiago de Compostella georganiseerd, die vol leermomenten bleek te zitten zonder dat dat vooraf zo bedacht was’. Terechte associatie? Wat je daarmee eigenlijk doet is even weggaan uit het alledaagse handelen en letterlijk een andere weg bewandelen. Andries illustreert aan de hand van een voorbeeld dat je ook echt *in* de handeling kunt leren. Als je een gat wilt boren in de muur, dan kan het zijn dat je begint te boren en goed moet voelen: waar pakt-ie, hoeveel druk moet ik zetten etc. Al doende leer je hoe je het gat goed moet boren. Bekend is dat als je lopend gaat nadenken, dat je dan anders denkt en anders praat en tot andere inzichten komt dan achter de vergadertafel. Als je op pelgrimstocht gaat, blijf je uit de handeling en ben je niet echt bezig met ‘handelend onderzoeken’. Wat niet wil zeggen dat dit al wandelend reflecteren niet een goede manier is om te (kunnen) leren.
5. Een groepje had als gemene deler dat zij veel geleerd hebben van dingen die hen overkwamen (‘life events’). Dat is geen bewuste keuze geweest, maar gebeurde gewoon. Wat is het object van het onderzoek dan: het denken, mijn ervaring, iets dat me overkomt? Als het de ervaring is dan kun je daar in principe alle 5 dimensies van *inquiry* op los laten. Soms is het geen ervaring maar was er sprake van ondergedompeld worden. Het wordt pas een *leer*ervaring op het moment dat je erover na gaat denken. Pas na het ondergaan, na het nadenken en na de veruitwendiging, wordt het een ervaring waar je iets van hebt geleerd. Dan wordt het overdraagbaar en bekritisbaar. Dat zag je goed in het filmfragment van De Reünie: door het zichzelf letterlijk voor te houden (de vrouwen in het filmpje lieten foto’s van zichzelf maken met bordjes waarop uitspraken van degenen die hen hadden misbruikt waren geschreven, zoals: ‘Eventjes maar!’) konden de vrouwen het hen aangedane kwaad meer buiten zichzelf plaatsen als iets ‘van de ander’ en zich van hun schuldgevoel bevrijden.
6. Als je je ergens voor schaamt, bijvoorbeeld dat je slechthorend bent, dan zit je als het ware in een ‘strak pak’ en vereenzaamt je. Dat maakt leren heel moeilijk. Pas als je de schaamte erkent (en die schaamte kan allerlei gedaanten en herkomsten hebben) en benoemt, kun je hem proberen los te laten en kun je jezelf opstellen om te leren. Door je eigen belemmeringen te zien en te benoemen kun je ze verwerken en bewerken en kunnen ze een leerervaring worden. Ook de vrouwen in het fragment hebben het over schaamte en schuld en de worsteling om je

ervan te ontdoen, het bepalen of dit wel of niet mij toekomt, het uitzoeken hoe ik me vrij kan maken voor de realiteit in plaats van in het keurslijf, de stereotypen en de conventies te blijven zitten. Dat werkt bevrijdend.

Als je steeds vanuit verwondering kijkt en de blik op je dromen en de toekomst richt, loop je dan niet het risico de kwetsbaarheid over het hoofd te zien? Niels wil daar graag op reageren. Hij had al benoemd dat hij dankzij de dingen die hem overkwamen en de 'mazzel' die hij heeft gehad, nu in een andere positie verkeert dan veel van zijn klasgenoten uit de zorginstelling. In de zorginstelling waar hij 15 jaar verbleef, werd hem geregeld gevraagd: 'Zou je dat nou wel doen? Je hebt immers een beperking!'. Het is zo dat je heel klein wordt als je in dit soort negatieve ervaringen blijft hangen. Dat laat onverlet dat het kwetsbaarheidsparadigma er nog steeds is, je hoeft de kwetsbaarheid niet uit het oog te verliezen. Wel moet je bewaken hoe groot en overheersend je de kwetsbaarheid maakt. Het gaat erom hoeveel ruimte je de beweging naar voren wilt geven. Andries vult aan: als je ver vooruit kijkt, kun je struikelen over dingen die dichtbij liggen en waar je naar had moeten kijken. De kunst is om goed vooruit te kijken en uiteindelijk toch vooral in het hier en nu te zijn.

In deze samenvatting van plenaire nabespreking zijn de verschillende gedachten naar aanleiding van het gepresenteerde summier vastgelegd, zonder dat hieruit conclusies getrokken zijn.